

Streszczenie

Niejasność. Napięcie wobec niepełnego komunikatu wizualnego.

Przedmiotem mojej rozprawy doktorskiej jest relacja widza wobec dzieła sztuki, jako pogłębionego doświadczenia ludzkiego, powiązanego z uczestnictwem z nim w interakcji. Tytułową „niejasność” oraz przywołaną obok niej kategorię „niepełnego komunikatu wizualnego” sytuuję w obszarze rozważań nad takimi pojęciami jak *znak*, *rama*, czy *widzenie*. W swojej pracy pragnę prześledzić, jak operowanie środkami artystycznego wyrazu umocowanymi w obszarze zakreślonym wyżej wymienionymi pojęciami wpływa na widza wywołując niemożność jednoznacznego i stabilnego odczytania dzieła sztuki.

W pierwszej kolejności chciałbym zwrócić się ku teorii intertekstualności- problematyzującej kwestię interpretacji dzieła sztuki, odcinając je od rozumienia w związku z tradycją obrazową, jako szeregu znaczeń zakodowanych przez autora, a następnie rozpoznawanych przez widza. Przywołuję tutaj przeprowadzoną przez Jacques'a Derridę dekonstrukcję pojęcia *znaku/obrazu*, jako dwupoziomowej struktury *signifiant/signifié*, gdzie znaczy on poprzez podporządkowanie swojemu wizualnemu pierwowzorowi. Derrida podkreśla, że znak, a także *tekst/obraz* jako system znaków, zyskuje znaczenia nie dzięki strukturze przedstawieniowej, lecz powtórzeniowej, iteratywnej. Jest czytelny niezależnie od niej, a jedynie od rozpoznawanych w nim przez widza śladów, cytatów. Odczytać więc obraz to nie zrozumieć go poprzez referencję do źródłowego pierwowzoru, a rozpoznać w nim powtórzenie, zobaczyć go w świetle podobnych *zapisów/obrazów* – niezależnie od zamysłu autora.

Derrida pokazuje także, że jakakolwiek rozmowa o wewnętrznej wartości estetycznej dzieła możliwa jest głównie wtedy, gdy wywieziemy tę wartość z otaczającego ją zewnętrznego kontekstu za pomocą ramy. Dlatego w dalszej części pragnę powiązać moje rozważania z koncepcją performatyzmu w świetle praktyki interpretacyjnej Raoula Eshelmana. Zakłada ona, że autor, przy użyciu dogmatycznych, rytualnych albo jeszcze innych środków przymusu, wymusza na widzu pewne rozwiązania. Narzucona w ten sposób rama odcina go, przynajmniej na chwilę, od otaczającego kontekstu i kieruje do wnętrza dzieła. Widz zostaje tam postawiony przed koniecznością utożsamienia się z jakąś osobą, działaniem lub sytuacją w sposób, który jest przekonujący tylko w obrębie tego dzieła, pojmowanego jako całość. Innymi słowy widz zostaje zmuszony do tego, by wewnątrz ramy utożsamiał się z czymś nieprzekonującym lub niewiarygodnym, z drugiej zaś, przez cały czas czuje przymus, który to uczucie powoduje. Jednocześnie widz musi nieustannie negocjować pewien kompromis między pozytywną identyfikacją estetyczną, a dogmatycznymi środkami przymusu użytymi, by ją osiągnąć.

W swojej pracy chciałbym przywołać także Jamesa Elkinsa. Według niego *wizja* i *widzenie* są czymś, nad czym mamy niezwykle małą kontrolę, gdyż są warunkowane w zależności od naszego nastroju, myśli, charakteru, czy okoliczności. Są także zawsze niekompletne i niekontrolowane, ponieważ służą do kształtowania naszego poczucia tego, kim jesteśmy. W opinii Elkinsa nawet najprostsza, najbardziej zredukowana *wypowiedź/obraz*, jest zawsze obciążona niepewnością i możliwymi walencjami, tak że nie jesteśmy w stanie ustalić dla niej żadnego stałego znaczenia. Dopełnieniem wywodu będą spostrzeżenia Elkinsa dotyczące religii i przeciwstawianej jej duchowości.

W kolejnym punkcie mojej rozpraw chciałbym przenieść prezentowane powyżej rozważania w obszar praktyki artystów tworzących współcześnie jak i na przestrzeni dziejów, takich jak m.in. Juan Sánchez Cotán, Mirosław Bałka, Michaël Borremans, Dominik Lejman. Taka subiektywnie dobrana, retrospektywna galeria, stanowić będzie pole do próby i weryfikacji w odniesieniu do podjętego przeze mnie tematu.

Moje obecne działania artystyczne umieszczone i opisane w kontekście całego wywodu stanowić będą część zamykającą pracę teoretyczną.

Summary

Ambiguity: Tension to incomplete visual message.

The subject of my doctoral dissertation is the perception of a work of art, understood as a deeper experience by the viewer of his own existence. I am interested in art whose meaning is not possible to read unequivocally. I refer to a work of art that cannot be read unambiguously as "incomplete visual communication". I define the experience of such work as "ambiguity". My starting point for reflection on the artworks, aimed at determining their status and specifics, will be a reflection on the notions of "sign", "frame", and "vision". This idea will be conducted in the perspective of intertextuality theory, which complicates the issue of art's interpretation. The connections between the work and image tradition are not understood in this theory as being programmed by the author and submitted to the viewer for recognition. The viewer, by virtue of his own experiences, is the only one who can ascertain the associations. This theory is based on the deconstruction of the notion of sign / image carried out by Jacques Derrida as a two-tier structure in which the work (signifier) gains its meaning by referring to its visual prototype (signification). Thus, the reading of the image should break off with the assumption that it is a reference to the non-pictorial reality. Derrida emphasizes that the meaning of the text / image is not determined by its presentation layer, but the traces and quotes recognized by the viewer without the need to verify them based on the author's intention — which bind the work with the sphere of the iconosphere.

Derrida also shows that any conversation about an artwork's internal aesthetic value is possible only when we divide this value from the surrounding external context by means of a frame. Therefore, I would like to link my reflections with the concept of performatism as described by Raoul Eshelman. It assumes that the author, using dogmatic, ritual, or other means of coercion, forces the viewer to have the character of perception and interaction with the work. The frame imposed in this way cuts him, at least for a moment, from the surrounding context and directs him to the work's interior. The viewer is placed there before the need to identify with a person, action, or situation in a way that is convincing only within this work, understood as a whole. In other words, the viewer is forced to identify with the unconvincing or unbelievable within the frame; on the other hand, he always feels the compulsion that causes it. At the same time, the viewer must negotiate between two contradictory aspects of perception: the dogmatic means of coercion used by the artist and the feeling of liking the work — positive aesthetic identification.

In my work I would like to recall the texts of James Elkins. According to him, vision and vision are something we have little control over, because they are conditioned by our mood, thoughts, character, or historical circumstances. They are also incomplete and uncontrolled because they serve to shape our sense of who we are. In Elkins's opinion, even the simplest, most reduced statement / image is always burdened with uncertainty and possible valences, so that we are unable to determine any permanent meaning for it. Elkins's insights on religion and his opposition to spirituality complement my argument.

Theoretical considerations will then be referred to the practice of artists including Juan Sánchez Cotán, Mirosław Bałka, Michaël Borremans, and Dominik Lejman. The works of these creators will help verify my theoretical perspective.

My current artistic activities, placed and described in the context of the discussion, will form the final part of the theoretical work.